

Теорія та історія національної публіцистики

Ольга МІТЧУК
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
декан факультету журналістики
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет
імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне)

УДК 070.316.77: 1 (477)

НАЦІОНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УКРАЇНІ

Досліджено інформатизацію соціально-комунікаційного простору, яка є не тільки показником рівня науково-технічного розвитку суспільства – інтенсивність цього процесу відкриває небувалі можливості у передачі знань, широкої перспективи взаємозбагачувального розвитку людини.

Розглядаються соціально-інформаційні характеристики української національної публіцистики в контексті подій в Україні періоду кінця ХІХ – початку ХХ століття. Робиться висновок про те, що національна публіцистика створює певні соціокультурні умови для болісного, але впевненого поступу національної свідомості.

З'ясовано, що соціальні комунікації розвивалися одночасно із суспільством, втілюючи його основні досягнення і відповідаючи потребам тієї чи іншої історичної епохи. Соціальні комунікації як продукт, створений у сфері матеріального виробництва, оперують власною комунікаційною формою, що відрізняється своєрідністю та індивідуальністю елементів, характерних для кожного історичного відрізка часу.

Ключові слова: інформація, комунікація, нація, публіцистика, текст.

Актуальність. Умови людського буття не можуть бути уніфікованими; кожна людина є автономним соціальним феноменом, здатним до вибору, відповідальності, комунікації, пізнання світу і зміни власного буття. Опертися в цьому особистість може на фундаментальні феномени: власну націю, ідею свободи, традиції, віру. Індивід здатний до захисту своєї екзистенції і до її збагачення за допомогою науки, літератури, релігії, мистецтва, філософії. Людина не може стати сама собою, не вступаючи у спілкування з іншими. А тому кожна акція, кожен акт комунікації – це ризик, який може поставити людину в граничну, межову ситуацію, що загрожує втратою екзистенції і самого буття (див.: [1, с. 100–110]). Необхідність вивчення суспільних чинників функціонування національної публіцистики є очевидною.

Теоретичною базою цієї розвідки стали **дослідження** українських пресознавців В. Буряка, В. Галич, В. Здоровеги, Н. Зелінської, І. Крупського, В. Лизанчука, А. Москаленка, В. Різуна, Л. Руденко та інших, у яких проаналізовано контекст становлення та розвитку української національної публіцистики, зокрема публіцистичного тексту. Ці автори детально студіюють особливості функціонування систем національної публіцистики в умовах становлення та подальшого розвитку національного інформаційного простору, подають теоретичні засади дискурсу. При цьому детальне дослідження національної публіцистики як виду соціальної інформації та культурного феномена в історичному контексті розвитку цього явища й досі залишається поза увагою науковців.

Мета статті полягає у вивченні функціональних характеристик національної публіцистики як феномена суспільної інформації, що формувався на зламі ХІХ та ХХ ст.

Об'єктом наукової розвідки виступає українська національна публіцистика згаданого періоду. **Предметом** є специфіка виявлення чинників соціального навантаження національної публіцистики. **Хронологічні рамки** дослідження матеріалу в статті: період кінця XIX – початку XX ст.

Окреслений період уже увійшов у коло наукових досліджень, зокрема поняттям доби культурно-національного відродження. А отже, в науці головними залишаються підходи до людського буття як до універсуму сенсів, до обширу життєвого світу людини. Таким чином, в уяві людини цілий світ постає (принаймні у своїй ідеальній моделі) як складний структурований всесвіт, що має певну цілісність і водночас відносно автономні елементи, як система взаємин реальних суб'єктів (люди, спільноти) між собою. Такий світ ґрунтується на певних онтологічних підвалинах та ціннісних засадах, які є «своїми» для кожної людини, які перетворюються на настанови її життєбуття [2, с. 27–28].

У зазначений період культура України продовжувала розвивати народно-демократичні традиції попереднього століття, водночас ішов активний пошук нових форм використання досягнень національної культури. Культура, культурний процес в цілому – це постійне самооновлення, вироблення нових форм вираження, засобів задоволення інтересів і потреб людей залежно від конкретної соціально-економічної ситуації.

Культура як соціокультурне явище – це загальне надбання колективної життєдіяльності людей, але безпосередніми творцями мистецьких цінностей є особистості, адже кінцевий продукт може створити лише індивідуум, і лише потім цей продукт стає надбанням людства. Тому особистість – та рушійна сила, яка творить колективний культурний процес [2, с. 27–28].

Культура, мистецтво, вираження почуттів... Кожна із цих категорій має право на самостійне життя, але все ж дозволимо собі вивести узагальнену тезу: культурний процес розвивається впродовж історичного часу, виходячи з потреб суспільства, за наявності творців, здатних популярно реалізувати у мистецьких формах ідею, висунуту суспільством.

Маємо на увазі публіцистику. Цікаво, що із розвитком суспільних відносин розвивається та урізноманітнюється сама філософія національної публіцистики. У національній публіцистиці диференціюється духовна і матеріальна культура. Вона започатковує утворення специфічних вербальних форм із самодостатнім напрямком розвитку і тенденціями до виокремлення в будь-якій сфері культури.

Саме у другій половині XIX – на початку XX ст. українська публіцистика продовжувала свій прогресивний розвиток, хоч це відбувалось в умовах систематичних заборон. Тому вона не змогла розвиватися за власними, властивими їй еволюційними законами. Українським публіцистам доводилось долати не лише внутрішні суперечності та перешкоди, притаманні для будь-якої письмової культури, а й великий політичний тиск з боку державних – а надто російської – культур. Це пригнічувало творчий потенціал народу, виснажувало духовні сили нації.

Історія української національної публіцистики цього періоду ще раз доводить, що без державності, без політичної, матеріальної, правової підтримки письмової культури нація починає занепадати. Саме це і було характерно для розвитку української культури в цей період. Головним здобутком національної публіцистики можна вважати утвердження письмової комунікаційної культури українського народу, а це стало підґрунтям для становлення державності в роки національно-визвольної революції.

Українська національна публіцистика кінця XIX – початку XX ст., будучи активно дієвою у тогочасному суспільному просторі, створювала певну ауру інформаційного поля, що було одним зі способів існування етнічної культури. Йдеться про те, що саме у публіцистичних текстах – як у формі матеріалізованої людської думки – завжди міститься сукупність інформації, об'єктивно необхідної для інформування тогочасної етнічної спільноти. Власне єдність та своєрідність тогочасної національної публіцистики мали на меті забезпечити цілісність культурного надбання української нації.

Накопичення інтелектуальних надбань завжди супроводжувалося необхідністю доступного висловлення ключових тенденцій розвитку нації. Інтелектуальний образ доби формується із сукупності текстів, написаних й опрацьованих з урахуванням історичних контекстів. Почесне місце у загальному репертуарі будь-яких видань займає публіцистика. Саме цей вид тексту, виконуючи свою просвітницьку функцію, був і залишається насамперед комунікативним засобом поширення власного життєвого досвіду авторами, які тією чи іншою мірою можуть вважатись моральними та духовними авторитетами нації (наприклад: [3, с. 1–2]).

О. Коновець виділив дві функції публіцистичного тексту – філософсько-світоглядну та культурологічну. Якщо перша функція, на погляд вченого, – це певний вид просування, популяризації якихось ідей чи знань, що мають потенційну можливість впливати на формування національного світогляду у зв'язку із виникненням нових потреб *національного мислення*, то друга функція являє собою передачу читачам певних кшталтів духовних традицій, морально-естетичних цінностей і моральних ідеалів, які сповідує автор, а також спробу залучення читача до естетики наукового пошуку, елемент виховання читача на прикладах життя і діяльності кращих представників вітчизняної культури [4, с. 15].

Адже сама історія національної публіцистики – це історія багатовікової боротьби передових людей свого часу за свободу висловлювань власних поглядів, за утвердження рідної мови і національного гонору. Все, що ми називаємо людським началом у публіцистичному тексті, постає перед нами як певне протистояння та збалансування стихійно-природного та нормативно-соціального в людині. Цей момент є принципово важливим для філософського осмислення природи публіцистики, він набув досить виразного виявлення у проблемі писемної культури взагалі. Сьогодні ця проблема постала як одна з найбільш гострих у цілій низці соціально-гуманітарних наук: у філософії, соціології, психології, культурології.

З чим це пов'язано?

Перш за все, це було зумовлено значним ускладненням соціально-історичних процесів наприкінці XIX ст., коли через інтенсифікацію економічного життя відбулося зростання соціального спілкування; можна навіть говорити про певну інтернаціоналізацію історії [5, с. 19–21]. Фактично, на землі зникли відокремлені та ізольовані регіони, все людство опинилося втягнутим у єдиний процес всесвітньої історії.

По-друге, внаслідок інтенсифікації соціально-історичних процесів відбулось певне змішування різних культур, народів та етносів, результатом чого постала криза позиції євроцентризму [6, с. 90–102]. До того часу європейці вважали свою культуру єдино гідною визнання, найбільш правильною та розвиненою. Відповідно будь-яка інша культура заслуговувала на увагу лише тою мірою, якою була подібна до європейської. Але виявилось, що існують культури, зовсім не схожі на європейську, проте такі, що чудово виконують функцію формування людини; більше того, ці культури інколи виглядають навіть привабливішими від європейської [6, с. 82–97].

По-третє, саме на зламі XIX–XX ст. виявилось, що видатні здобутки європейської культури можуть бути обернені проти людини. Йшлося про досягнення європейської науки, які були втілені у військову техніку та спрямовані на небувале раніше масове знищення людини.

Розглянуті вище особливості культури як суспільно-історичного явища дають можливість зрозуміти, що культуру творять особистості, проте вони вписані в певні спільноти, історичні епохи, певний суспільний процес. Але в становленні й поступі культури спостерігаються ті самі тенденції, що і в розвитку пізнання та людської особистості, а коли сутність культури усвідомлюється, тоді вона існує вже як вагомий впливовий чинник суспільного буття.

Результати досліджень української публіцистичної спадщини засвідчують, що національна публіцистика – власне, як феномен, де виявляються особливості та потенції людини, – постає у вигляді сукупності людських соціально-історичних та культурних цінностей. Публіцистика виражає те, що для людини набуває особливої значущості, і

те, за чим вона не може розглядати себе і свою життєдіяльність сповненими сенсу та змісту. Саме за певні цінності в суспільстві розгортається боротьба між старим та новим, між справжньою культурою та псевдокультурою. Певні нові завдання, які поставила перед нацією публіцистика кінця XIX – початку XX ст., нові орієнтири, висунуті публіцистами того часу, породили нову генерацію інтелектуалів, яка «звіяла бурю в нашій національній житті», «оживила пульс народного життя», – як писав І. Франко. Цих робітників «твердої ери в будучину нашої нації» він назвав «молодою Україною» [7, с. 476].

Взагалі ж цілком зрозуміло, що справжні культурні цінності орієнтують розвиток національної культури в бік збагачення людини та її проявів, але за конкретних умов суспільного життя буває надзвичайно складно виявити, що саме відповідає реальним національним цінностям. На активний розвиток української національної публіцистики як провідної форми соціокультурного процесу кінця XIX – початку XX ст. вказує Т. Гундарова, вважаючи що все це було відтворенням повноцінного національного організму, утвердженням модерної української нації, рухом за пробудження народу, боротьбою за модерну українську суспільність [8, с. 108–113]. І українська нація з великої етнографічної маси народу, придатного, за висловом І. Франка, на «асиміляційну роботу інших націй», ішла до розроблення політичної тактики українського руху, до свідомої політичної діяльності української нації як «суспільного культурного організму, здібного до самостійного культурного й політичного життя» [9, с. 404].

Знайомство з кращими взірцями національної публіцистики кінця XIX – початку XX ст. засвідчує, що це – одна із найбільш яскравих сторінок української культури. Є безліч чинників, під впливом яких видозмінюється національна публіцистика як вид суспільної інформації. Адже у публіцистиці інформація кодується зовнішніми щодо розуміння людиною структурами. Бажаючи збагнути чужі думки та уявити те, що автори хочуть передати через створені знакові системи, читач об'єктивує ці чужі знання. А це означає, що ці знання насправді відділяються від читача, набуваючи самостійного, позаособистісного існування. Ці знання стають соціальною інформацією, носієм якої є не один читач-індивід, а суспільна, національно скупчена культура.

«Нині ми розуміємо, – писав І. Франко у 1896 р., – що перша і головна основа розвою народного – освідомлення і розбудження мас. Зробити з тих мас політичну силу (а темна маса такою силою не може бути) – ось головна мета, яку поклала собі українсько-руська радикальна партія і до якої по змозі сил іде вона всіма можливими шляхами». А для цього, на його думку, потрібно «організувати віча і збори, проводити виборчу агітацію і працю в громадах, надавати правничу та лікарську допомогу, видавати публіцистику, газету та брошури» [10, с. 100–101].

Висновки. Закономірно, що соціокультурні традиції, норми, цінності української людини ставали основою формування новоукраїнської політичної й культурної спільноти. Кордони культурного мікросередовища визначаються ступенем безпосереднього входження людини в певні соціокультурні умови: чи сім'я, колектив, чи різноманітні суспільні об'єднання. Таким чином, стає зрозумілим, що соціально-інформаційний контекст поняття національної публіцистики є складним, аморфним, багатограним, абстрактним явищем, у той час як мікросередовище, навпаки, є дещо конкретнішим.

Соціальна інформація, відображена у текстах національної публіцистики, має позагенетичний характер. Національна публіцистика утворює специфічно людський механізм її наслідування – соціальну спадковість. Завдяки національній публіцистиці в суспільстві стає можливим історичне накопичення і примноження інформації, що знаходиться в розпорядженні людини як родового феномена.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бадяк В. Українська культура: між Сходом і Заходом / В. Бадяк // Діалог культур. Україна у світовому контексті. – Л. : Світ, 1996. – Вип. 2.
2. Бичко А. М. Прагматизм і духовність – моральні альтернативи / А. М. Бичко, І. В. Бичко // Зб. наук. доп. та реф. викладів II Всеукр. конф. у Кривому Розі. – Київ – Кривий Ріг, 1997. – Вип. 2.
3. Популяризація знань в Україні. – К. : Знання України, 1992.
4. Коновець О. Ф. Методологічні проблеми популяризації історії науки і техніки / О. Ф. Коновець // Популяризація науки в Україні. – К. : Знання України, 1992.
5. Свідзінський А. Культура як феномен самоорганізації / А. Свідзінський // Сучасність. – 1992. – № 4. – С. 15 – 21.
6. Розанов В. В. Релігія. Філософія. Культура / В. В. Розанов. – М. : Наука, 1992.
7. Франко І. З останніх десятиліть ХІХ в. // Повне зібрання творів : у 50-и томах. – К. : Наук. думка, 1984. – Т. 41.
8. Гундарова Т. Суспільно-літературний рух «Молодої України» і проблеми модерної української нації / Т. Гундарова // Сучасність. – 1992. – Вип. 3.
9. Франко І. З останніх десятиліть ХІХ в. // Повне зібрання творів : у 50-и томах. – К. : Наук. думка, 1984. – Т. 41.
10. Франко І. Молода Україна / І. Франко. – Львів, 1910.

LITERATURE

1. Badyak V. Ukrainian culture: the East-West / Vladimir Badyak // Dialogue of cultures. Ukraine in the global context. – L. : Svit, 1996. – Vyp. 2.
2. Bychko A. M. Pragmatism and spiritual – moral alternative / A. M. Bychko, I. V. Bychko // Collection Science report and ref. outlining the II All-Ukrainian. Conf. in Kryvyi Rih. – Kyiv – Kryvyi Rih, 1997. – Vyp. 2.
3. Promotion of knowledge in Ukraine. – K. : Znannya Ukrayiny, 1992.
4. Konovets A. F. Methodological problems of popularizing the history of science and technology / A. F. Konovets // Popularization of science in Ukraine. – K. : Znannya Ukrayiny, 1992.
5. Svidzinsky A. Culture as a phenomenon of self-organization / A. Svidzinsky // Suchasnist'. – 1992. – № 4. – P. 15–21.
6. Rozanov V. V. Religion. Philosophy. Culture / V. V. Rozanov. – M. : Nauka, 1992.
7. Franko I. Since the last decades of the nineteenth century / Ivan Franco // Complete Works : in 50 volumes. – K. : Naukova dumka, 1984. – T. 41.
8. Hundarova T. Social and literary movement «Young Ukraine» and the problems of modern Ukrainian nation / T. Hundarova // Suchasnist'. – 1992. – Vol. 3.
9. Franko I. Since the last decades of the nineteenth century / Ivan Franco // Complete Works : in 50 volumes. – K. : Naukova dumka, 1984. – T. 41.
10. Franko I. Young Ukraine / Ivan Franco. – L'viv, 1910.

Ольга Митчук

Национальная характеристика современных социальных коммуникаций в Украине

Рассматриваются социально-информационные характеристики украинской национальной публицистики в контексте событий в Украине конца ХІХ – начала ХХ вв. Делается вывод о том, что национальная публицистика создает определенные социокультурные условия для формирования мучительного, но уверенного продвижения развития национального сознания.

Ключевые слова: информация, коммуникация, нация, публицистика, текст.

Olga Mitchuk

National Characteristics of Modern Social Communications in Ukraine

Investigated informatization of social and communication space, which is not only an indicator of the level of scientific and technological development of society – the intensity of this process opens up unprecedented opportunities in knowledge transfer, wide perspectives of mutual processing of human development.

Consider the social and informational features of Ukrainian national publicism in the context of events in Ukraine of the late ХІХ – early ХХ century. The conclusion is that the national journalism creates certain social and cultural conditions for making a painful but confident progress of the national consciousness.

It was found that social communication have evolved simultaneously with the development of society, embodying in himself his main achievements and responding to the needs of a particular historical era. Social communication as product made in sphere of material production, operating its own form of communication that discriminate by originality and identity of elements, specific to each historical period.

An understanding of information culture as a factor of social communications allows correcting the picture of carriers of content in social communication as historically caused construction needs of humanity: clay tablets of Babylon with getting papyrus forsaken place for handwritten artifacts of Egypt and ancient. Development of Christianity with its culture of public sermons and institute of legal proceedings in the Roman Empire provoked the emergence of the information code. But the transition from the «hidden» forms of development of society to the Information Code had serious consequences for the development of social communications, as provided an opportunity to analyze, compare, correlate various texts, and make from them statements.

The ambiguity of interpretations of the essence of national phenomena, functioning of social communication generated by complexity, diversity and – in the current situation – the virtual nature of the content socials communications. This is the reason of a simplified approach to the problems of liberal direction of development of social communication, researchers mostly resort or to sociological approach in interpreting of the liberal segment of social communication, or extremely psychologice this phenomenon.

Keywords: communication, journalism, information, nation, text.